

The article is devoted to the analysis of scientific researches from history of becoming of the adverbial system of Ukrainian language, description of adverb within limits of lexical and grammatical classes of words, determination of its lexical, morphological, syntactic properties and features of creation in the way of adverbialization of other parts of speech.

Key words: adverb, lexical and grammatical class, circumstantial and attributive adverbs, unprocessing sign, syntactic specialization, adverbialization.

Сидоренко О. М.

ОСОБЛИВОСТІ ПИСЬМОВОГО МОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ УСІМ)

Стаття присвячена мові української діаспори. На матеріалі текстів Інтернет-видання УСІМ аналізуються особливості діаспорного мовлення: наявність елементів мовної інтерференції, діаспоризмів, архаїчних лексем, способи передачі інішомовних онімів українською мовою та варіантність орфографії.

Ключові слова: публіцистичний стиль, Інтернет-комунікація, мова діаспори, варіантність, мовна інтерференція.

Діаспорна спільнота є вкрай важливим фактором презентації української самобутності у світі, зокрема – самобутності мовної. У той же час, українська ідея є об'єднуючою ланкою між територіально розрізненими колективами, що утримує їх у єдиному культурно-мовному континуумі. Спільний мовний код – додатковий імпульс для психологічного розрізнення “свій – чужий”. Отже, рідна мова виконує ідентифікуючу функцію в умовах перебування у чужорідному середовищі.

Українці, прагнучи зберегти зв'язки один з одним та з Батьківщиною, завжди намагалися гуртуватися у різноманітні діаспорні організації, проте не домігшись залишався локальний характер таких об'єднань: українці Америки, українці Канади, українці Німеччини або українці Португалії. Мовна інтерференція утворює гібридні територіальні варіанти української мови, що з часом набувають ознак окремих місцевих діалектів. Неоднорідність мовно-культурної асиміляції децентралізує українську діаспору, незважаючи на усі свідомі зусилля протистояти цьому процесу.

Різнманітні дослідження засвідчують, що найменше дбає про збереження національної ідентичності категорія людей, що належить до так званої “четвертої хвилі еміграції”, яку за провідною мотивацією виїзду також називають “трудовою”. Українці світу нарікають, що новоспечені емігранти не виявляють достатнього інтересу до культурних набутоків української діаспори за кордоном, через що їм загрожує цілковитий занепад.

Мусимо зазначити, що такі песимістичні прогнози не цілком правомірні. Певний брак патріотичного ентузіазму “четвертої хвилі” компенсується розширеними можливостями спілкування у сучасному світі. З появою глобальної мережі Інтернет міжнародна комунікація українців світу та дотримання зв'язку з материковою Україною нині не вимагають значних зусиль та часових витрат, що є дуже важливим фактором для емігрантів-заробітчан. Більше того, спілкування українців відтепер має не лише

ностальгічний характер, але й перетворюється на постійну практичну необхідність. Оскільки користування сучасними засобами зв'язку більш звичне для людей молодших поколінь, то можна резюмувати, що остання на сьогодні еміграційна хвиля хоча й здебільшого свідомо не прагне плекати українськість, подібно до касти політичних вигнанців, проте знаходиться у стані перманентного інтерактивного спілкування природнім, несилуваним способом.

Підтвердженням соціально-культурної активності новоспечених емігрантів є створення у серпні 2006 року Міжнародної громадської організації українців з промовистою для скептиків назвою **“Четверта Хвиля”**. За її сприяння з'явився і розвивається онлайнвий друкований орган – **Українська світова інформаційна мережа (УСІМ)**, що виконує функцію єдиного віртуального простору для інтеракції українців світу. Ідея створення Інтернет-розсилки належить головному редактору науково-популярного журналу **“Український Світ”** Олександр Шокалу. Рада організації **“Четверта Хвиля”** затвердила керівником УСІМ Дмитра Славова із Австрії. Пан Славов уже мав досвід інформаційної роботи, випускаючи електронну розсилку громадської організації українців Австрії **“Студентська Січ”**, яку відродили українські студенти Австрії під час **“помаранчевих”** подій в Україні. Певний час розсилки **“Студентська Січ”** та УСІМ виходили разом. Тепер УСІМ цілком забезпечує інформаційні потреби організації **“Четверта Хвиля”** та **“Студентської Січі”** й виходить щотижня.

УСІМ не організовує й не координує роботу українських ЗМІ за кордоном, а лише сприяє поширенню інформації та виникненню нових видань українського спрямування. Журналісти й дописувачі докладають чималих зусиль, щоб така мережа надавала достовірну інформацію про Україну та українців усім – нашим співвітчизникам та іноземцям, які цікавляться Україною.

Значною мірою УСІМ функціонує завдяки активності українських дописувачів із різних куточків світу: Богдана Хомина зі Львова, Михайла Петруняка з Валенсії, Лесі Лесик із Чикаго, Раїси Гаєшко з Торонто, Богдана Малини з Оттави, Василя Плоскіна з Угорщини, Бориса Чикулая з Праги, Марії Дец із Лісабону, Мирослави Сороневич із Риму, Тетяни Польш-Луценко з Базеля, Андрія Бондаренка з Самари, Мирослави Олексюк із Торонто, Юрія Гаврилюка з Більська Підляського, Юрія Клуфаса з Торонто, Ярослава Підбродного з Києва та інших, а також завдяки наполегливій, кропіткій праці українських захисників соціальних прав української трудової еміграції Віктора Горобчука й Тетяни Кузик із Риму, народної дипломатки О. Библів із Авеліно, оборонцю прав українців закордоном О. Лівінському з Праги, Тетяні Будар з Бережан, В. Соротюку з Парани, М. Гочаку з Нового Саду, невтомній Марічці Чигрин-Галабурді з Австралії, борцю за права українців Африки Дмитру Яцюку з Мозамбіку та багатьом іншим. Також слід відзначити роботу прес-служб українських громадських та державних організацій, які системно повідомляють про життя українських громад та інституцій.

Оскільки УСІМ є інформаційним виданням, то, відповідно, створювані ним тексти мають усі ознаки публіцистичного стилю, зокрема його підвиду – інформаційного: це чіткість, логічність, послідовність викладу, достовірність і фактовість поданої інформації. Характерним також є використання сталих мовних формул, зокрема – при передачі інформації про офіційні події: зустрічі посадовців із представниками діаспорних організацій, міждержавні переговори та угоди і таке інше [4, 272].

Окремо варто зупинитися на відмінних рисах цієї електронної розсилки від подібних видань як в Україні, так і за її межами, важливих саме для мовного аналізу її вмісту:

1. Електронне видання є мережевим, що детермінує два важливих моменти:

а) електронна форма дає можливість використовувати переваги інтерактивності – побачити подію за допомогою відео, почути аудіозаписи виступів, обговорити на форумах питання, які викликали інтерес, взяти участь у скайп-конференціях тощо; тобто відсутність просторових і часових обмежень дає можливість досить швидко реагувати на події і вести активний полілог, що зумовлює у багатьох випадках появу спонтанного письмового невідредагованого мовлення;

б) електронний текст має таку форму організації, як гіпертекст: користувач може у довільному порядку переходити до різноманітних структурних підрозділів тексту, пов'язаних ланцюжком посилань, конкретизувати для себе потрібну інформацію та оминати неактуальні для нього інформаційні блоки.

2. Мережеве видання позиціонується як Всесвітнє, тобто таке, що прагне об'єднати територіально розпорощених українців. Крім того, газета має відкритий характер. Це означає, що її дописувачами є українці – мешканці різних країн, кожен з них привносить у великий мовний казан дрібку власного місцевого субдіалекту і часточку мовних тенденцій та уподобань свого регіону.

3. Цільовою аудиторією газети є переважно емігранти 90-х років, люди віком від 20-ти до 50-ти років, з вищою освітою, які народилися і проживали певний час в Україні (“четверта хвиля”). Такі соціальні параметри надають певної демографічно орієнтованої специфіки текстам видання.

Усі перераховані особливості спричиняють до змішування в рамках одного культурного проекту різноманітних соціальних і територіальних діалектів, до появи показових, цікавих для дослідника мовних помилок, до надлишку варваризмів, вживання суржику та інших утворень – наслідків мовної інтерференції, до творення неологізмів на іншомовній основі або до несподіваної актуалізації архаїчних лексем. Оскільки журналістами УСІМ є як автори із України, так і представники старої та нової еміграції (виховані у радянській та у новий час відповідно), то створюється певною мірою лінгвальний простір, де різні мовні традиції ніби “притираються” одна до одної. Тут відбувається дифузія мовних норм, прибічники різних правописів і різних мовних уподобань мирно співіснують у достатньо вільному просторі єдиного видання.

Дослідник мови діаспори Борис Ажнюк зазначає, що “вивчення мовного життя діаспори становить не лише академічний інтерес та матеріал для подальшого обговорення нез'ясованих питань. З кінця 80-х років деякі особливості цієї мовної практики, завдяки моральному авторитету її носіїв, стали з'являтися й у Україні як альтернатива існуючим. Загалом, орфографічні впливи між Україною і діаспорою взаємні. Їхні сліди особливо помітні в матеріалах, які друкуються в закордонних українських виданнях” [1, 260]. Отже, дослідження периферійних лексичних та фонетичних варіантів, морфологічних відхилень та незвичних для мешканця материкової України синтаксичних конструкцій, що знаходяться на узбіччі сучасного мововживання, є важливими з причини їх потенційного входу до майбутньої літературної норми.

Як уже зазначалося, мова емігрантів зазнає якісних змін на усіх рівнях мовної системи. У письмовому мовленні електронного видання легше простежити лексичні, синтаксичні та морфологічні трансформації. Специфічна фонетика виявляється на письмі

здебільшого лише у прихильності до правопису І. Голоскевича: *Крайова Управа СУМ в Америці повідомляє, що... у Філадельфії, під патронатом Української Спортової Централі Америки і Канади (УСЦАК), відбудеться Українська Діаспорна Олімпіада – 2008* [№ 76]; *Участь в Олімпіаді братимуть участь Спортіві Клуби які існують в Америці та Канаді, та члени молодечих організацій СУМ і Пласт* [№ 76]; *Гавдеамус* [№ 58]; *по-емігрантськи* [№ 62]; *офіціянти* [№ 72] тощо. Можна зробити припущення, що авторами подібних текстів є особи, котрі належать до еміграції давнішого періоду, або ж їхні нащадки. Дотримання Харківського правопису говорить про консервацію у свідомості цих людей хронологічного періоду становлення українського правопису взагалі.

Очевидно, що редактори у багатьох випадках намагаються зберегти оригінальне авторське написання. Причина може бути у слідуванні іміджу міжнародного вісника з демократичними поглядами, або ж банально у браку редакторів при надлишку матеріалів. Свідченням того, що Харківський правопис – це не вияв мовної редакційної політики УСІМ, є непослідовність у його дотриманні: *...прохання надсилати на адреси Інституту досліджень діаспори...* [№ 88]; *...в домівці української уніатської церкви святої Варвари...* [№ 91].

Лексична система української мови також зазнає в інтернет-комукації суттєвих якісних змін. Через відсутність ретельного редагування тут чіткіше окреслюються наслідки мовної інтерференції. Електронний словниковий запас зміщується у бік використання великої кількості неологізмів, створених на основі іноземних слів (переважно англійських) з використанням українського словотвору. Така лексема може бути як загальновикористовуваним варіантом серед емігрантської спільноти певної місцевості, так і ситуативним виявом, спричиненим труднощами добору українського відповідника – наприклад: *відбулося багато інших імпрез...* [№ 87]. *Були висвітлені знімки про Голодомор на стінах Катедри, що виглядало дуже імпозантно* [№ 99].

Можна припустити, що у деяких випадках вживання варваризмів є не спонтанним явищем, а цілком стратегічним: автор користується “екзотичною” лексикою з метою інтелектуалізації мовлення або ж для акцентування уваги читача на певних фактах. Так, відомий український мовознавець початку ХХ сторіччя Михайло Гладкий, аналізуючи мову української преси, зазначав: “Лексика, словниковий матеріал, що ним орудує наша преса, це те саме, що найбільш впадає кожному в око, що легко зауважити всякому, бо чуднеє, незнайоме слово завсігди просто безпосередньо вражає наше вухо, чи наш зір та, ламаючи цілий лад живої мови, її традицію, скупчує на собі нашу увагу” [3, 63].

Щирі намагання закордонних українців все ж застосовувати при написанні текстів призабуті норми української літературної мови нерідко заводять дописувачів до оманливих тенет омонімії, що призводить до неадекватних перекладів: *...зобов’язуються... до зміцнення мирного суспільства країн...* [№ 78]. Очевидно, це невдала спроба перекладу багатозначного англійського слова *society*, яке може перекладатися як “суспільство” або як “співтовариство”. У даному випадку обрано було хибний варіант.

Втрата мовних навиків авторів статей виявляється також у помилковому вживанні паронімів замість передбачених контекстом оповіді слів: *Отак буває, що мої подруги співачки одна за другою показують свій талан...* [№ 74]. Слово *талан* в українській мові має такі значення: 1. Доля, життєвий шлях кого-небудь // Щаслива доля, щастя // Успіх, удача [2]. Очевидним є те, що йдеться про *талант* співачок.

Серед використовуваних у текстах ненормативних варіантів зустрічаються також слова, які дослідники називають **діаспоризмами**, оскільки вони вживаються переважно серед еміграції, особливо – серед старших її поколінь. Це – власне українські лексичні одиниці, що почали входити у нашу мову на початку ХХ століття, втілюючи пуристичні погляди 20-х років ХХ століття. Не закріпившись у літературній українській мові, вони “осіли” у свідомості покоління емігрантів, що у ці часи назавжди покинули територію України, та їх нащадків: *В залученні до цього Обіжника (“часопис” – О.С.), подаємо інформації Організаційного Комітету та реєстраційні анкети. Участь в Олімпіаді братимуть участь Спортові Клуби які існують в Америці та Канаді, та члени молодечих організацій СУМ і Пласт. У програмі Олімпіади передбачені наступні спортові змагання: копаний м'яч (“футбол” – О.С.), відбиванка (“волейбол” – О.С.), теніс, плавання, гольф, шахи та легкоатлетика. Крайова Управа закликає всіх зацікавлених спортівців-змагунів взяти участь в Олімпіаді. Просимо подавати зголошення учасників до Референта Спорту КУ д. Мирона Приймака, виповнивши анкету та залучити вписове (“сплатити членський внесок” – О.С.) [№ 82].*

Інтерферентний характер мовлення емігрантів спричиняє засилля у досліджуваних текстах ономастичних варваризмів. Неусталеність дається взнаки ситуативністю та хаотичністю паралельного подання транслітерованих варіантів: *...співробітник Відділу Бізнесового Планування (*Assessoria de Planejamento Empresarial*), в видавництві Punto d'incontro (“Точка зустрічі”)... [№ 74]; Під час слухань в Палаті громад на підтримку закону виступили депутати Борис Вжесневський (*Borys Wrzesnewskij*), Бернар Бігра (*Bernard Bigras*), Алекс Атаманенко (*Alex Atamanenko*), Джой Сміт (*Joy Smith*) та Ед Комарніцкі (*Ed Komarnicki*) [№ 85]; Подорож матиме заголовок “Воплі Відоплясова Goes To America” і охопить міста Канади та США: Торонто, Ванкувер, Чикаго, Новий Йорк, Сан-Франциско, Лос-Анджелес [№ 68]; У квітні почалися матчі у Metropolitan Soccer League. Одним із представників вищої ліги у цих змаганнях є футбольна дружина Connection... Отож Connection виступала наступним складом: Віталій Кутний, Jose Villa, Raul Vega, Тарас Мельник, Алекс Павон, Valdemar Galindo, Віталій Костюк, Олег Чум, Олег Лехів, Василь Скрилов, Василь Демидяк, Владислав Франко, Онуфрій Скорейко, Gabriel Korona, Floriberto Cano, Ricardo Flores, Андрій Попадинець. Перед початком гри основних команд, на по півострів Whangararaoa, що поблизу м. Окленд [№ 81].*

Орієнтованість видання УСІМ переважно на молодіжну аудиторію спричиняє спорадичне використання у текстах лексем розмовного характеру або жаргонної лексики: *протистояти некомпетентній, цинічній та безвідповідальній бидлоеліті... [№ 81]; Вевешники (музичний гурт “Воплі Відоплясова”, скорочено “ВВ” – О.С.), вже давно випещували задум повноцінної концертної мандрівки цими країнами, і нарешті їхнім планам судилося втілитись у життя [№ 81], Львівські орачі співочої ниви з Оратанії уклали свою першу в творчому житті серйозну угоду на випуск першачка. Перша платівка буде однойменною з назвою гурту: Оратанія, тому неоковирний підзаголовок – RaziTiff Ro©K – винесений на обкладинку, є лише зазначенням стилю, як його для себе визначила група. Команда існує вже вісім років, однак до видання повнотривалого кружальця підійшла тільки тепер. Плита міститиме дідькову дюзину награнь, але оратанці вважають, що це число приносить удачу [№ 97].*

Серед дописувачів немала кількість випускників радянських шкіл, тож у їх мовленні поодинокі зустрічаються і російські кальки, наприклад: *Не виключенням є й містечко*

Агеда [№ 80]; ...вона може підчеркнути [№ 65]; “Європа не закінчується на східній границі Польщі” сказав Рафал Димек, голова польського фонду ім. Роберта Шумана [№ 58]. Слово *границя* (із певними фонетичними модифікаціями) наявне і в польській, і російській мові, тому ця калька теоретично може бути спричинена і впливом польської мови.

Для діаспори характерним є незвичний синтаксис та пов’язана з ним специфічна морфологія, прояви яких однозначно кваліфікуються мовною нормою як помилки. Серед них трапляються:

– не характерний для української мови порядок слів: *І вже були у мене в гостях діти і дуже дивувалися, що таке на світі існує ...*[№ 97];

– різного роду граматичні неузгодження: *На засідання були присутні представники українських шкіл...*[№ 92] тощо;

– помилки у вживанні прийменникових конструкцій: *Квитки можна придбати після недільної Служби Божої 23 та 30 грудня в 40 євро* [№ 67]... *Крайова Управа СУМ в Америці повідомляє, що в днях 4-6 липня 2008 року... відбудеться Українська Діаспорна Олімпіада – 2008* [№ 82]; *Співали всі присутні на зал офіціанти, відповідаючи у російській мові...*[№ 93] – очевидно, помилка спричинена калькою з англійської: *to answer in English*.

Зустрічаються, на жаль, і звичайні орфографічні помилки, спричинені передусім швидкістю підготовки матеріалів до друку, наприклад: *Телефон у Київі*.

Відчути мовно-стильову різноманітність письмових матеріалів УСІМ найлегше на рівні цілого тексту. Ось, наприклад, дві статті з одного номера газети, розміщені поруч, які демонструють, наскільки велика різниця у рівні мовної компетенції дописувачів: *Українські мігранти в Західній Європі асоціюються насамперед з феноменом заробітчанства. Чи вдасться коли-небудь цій кількісно потужній хвилі міграції пришвартувати, або ж суттєво наблизити саму Україну до омріяного берега євроспільноти? Щоб досягти цієї мети, українство має об'єднатися і набути інтелектуальної самоідентичності на Заході. Так вважають науковці Оксана Пахльовська і Олена Пономарева – професори Римського держуніверситету “La Sapienza”. Найбільше до активних дій вони спонукають молоде покоління... Вона (професор Оксана Пахльовська – О.С.) наголосила, що присутні на цій зустрічі здатні зробити так, щоб українська четверта хвиля еміграції асоціювалася з ідеєю інтелектуальної сили, а не сили заробітчанської. Не тому, що заробітчанство саме по собі є принизливим статусом. Ні. Але вже настав час, щоб цей людський ресурс мав інші виміри...* [№ 92].

Другий уривок: *Виставку офіційно відкрила пані Пірар, голова Культурного Центру “Ourthe-Meuse” та Галина Шаповал Билина, голова ОУБ та присутні зайшли до салі щоб відвідати нашу виставку чудових вишивок та інших експонатів. В салі була виставлена кімната з ліжком, весільний стіл (скатертину на ньому вишита майже 200 років тому!) та великодний стіл на яких були виставлені коровай, колачі та паски які нам спекла пані Стефа Процикевич та писанки від Дарки Галабурди. Голодному було важко переходити коло тих столів... На виставку вже загостило немало бельгійців які дуже захоплені нашими гарними експонатами і спонтанно зголошуються на майстер-класи вишивки які буде проводити денно пан Юрій Мельничук. Виставка триватиме до 19-го жовтня та буде завершена концертом української народної та клясичної музики, Сердечно дякуємо*

всім людям які нам *помогли* зреалізувати нашу *давну* мрію відзначити 60-ліття ОУБ виставкою Української Вишивки [№ 92].

Перший зразок тексту написано, дотримуючись всіх норм літературної мови: орфографічної, лексичної, граматичної, пунктуаційної, стильової. Текст щедрий на інтелектуальну лексику: *феномен, самоідентичність, євроспільнота, ідентичність, асоціювалась, інтелектуальна, ідея* – використання цих лексем у тексті засвідчують певний рівень знань дописувача. Другий уривок, окрім стилістичної “кострубатості” та повного нехтування пунктуаційною складовою, відзначається вживанням просторічних слів та виразів, і до того ж – немалою кількістю орфографічних помилок.

Письмове мовлення української спільноти за кордоном – це поєднання стагнаційного стану української літературної норми з динамікою якісних змін під впливом іншомовного середовища. Отже, вивчення мови діаспори важливе в кількох аспектах:

– в історичному – мова емігрантів має “законсервований” вигляд, досліджуючи її, можна простежити певні тенденції у мові, які були характерні для певних періодів її розвитку;

– у сучасному – маючи зразки мовлення мігрантів, можна прогнозувати певні зміни системи української мови у майбутньому під впливом тих чи інших екстралінгвальних чинників.

Крім того, такі дослідження можуть бути корисними не лише для української мовознавчої науки, а й для самої української діаспори: це рідкісна можливість для них “подивитися у лінгвістичне дзеркало” і порівняти побачене із соціально визнаним еталоном мовного обличчя материкового українця. Принагідно варто згадати слова українського поета і громадсько-політичного діяча Дмитра Павличка: “Я закликаю українців боротися за остаточну перемогу нашої мови як єдиної державної мови в Україні, а ще більше – сприяти всіма способами збереженню національної ідентичності українців за межами України” [5, 11].

Використана література:

1. *Ажнюк Б.* Українська мова в Новому Світі. У кн.: Українська мова. – Ополе. – 1999.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Голов. ред. Бусел В. – К., 2005.
3. *Гладкий М.* Наша газетна мова. – Мюнхен, 1992 (К., 1928).
4. *Мацько Л. І.* та інші. Стилїстика української мови. – К., 2003.
5. *Павличко Д.* Україна та світовий конгрес українців // Дїаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. – Львів, 2008. – С. 11.
6. *Присяжний М.* Преса української еміграції в Німеччині. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000.
7. Четверта хвиля. Інтернет-видання. – № 58-97.

The article is devoted to the language of the Ukrainian diaspora. On the material of texts of Internet-edition USIM (UWIN) diaspora speech's features: presence of the elements of linguistic interference, diasporisms, archaic lexemes, methods of transmission of foreign onyms into Ukrainian and variants of orthography are analysed.

Key words: publicistic style, Internet-communication, language of diaspora, variants, linguistic interference.